

УДК 351:338

О. М. Супрун,
д. е. н., професор кафедри економічної теорії,
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, м. Харків

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА

O. Suprun,
Doctor of Economics, Professor of Kharkiv National Agrarian University named V. Dokuchaev, Kharkiv

GOVERNMENT REGULATION OF INDUSTRY STOCKBREEDING

У статті розглянуто питання державного регулювання галузі тваринництва, визначено особливості реалізації державної підтримки галузі тваринництва, досліджено світову практику функціонування механізму державної підтримки галузі тваринництва. Доведено, що потенційні можливості галузі мають значну перевагу її сучасному стану. Формування раціональної структури виробництва галузі тваринництва дозволить вирішити питання внутрішньо-галузевих деформацій сільського господарства, сприяючи забезпеченню продовольчої безпеки.

In the article questions the details of the state regulation of the livestock industry, defined the peculiarities of state support for the livestock industry, the features of the world practice the functioning of state support for the livestock industry. It is proved that the potential of the industry have a significant advantage of the present situation. Formation of rational structure of production of the livestock industry will solve the problem intra strains agriculture, promoting food security.

Ключові слова: державне регулювання, тваринництво, механізм, сільське господарство, державна підтримка.

Key words: state regulation, livestock, machinery, agriculture, government support.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах господарювання відсутність системного підходу до державного регулювання, диспаритет цін, недосконалість системи ціноутворення й збуту продукції тваринництва, збільшення собівартості та значне її перевищення над ціною реалізації призводить до скорочення потужностей, а в деяких випадках й призупинення діяльності підприємств.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Результативність регуляторного впливу держави на процеси розвитку галузі тваринництва безпосередньо залежить від ефективності дії механізмів його реалізації. Вагомий внесок в обґрунтування концептуальних засад удосконалення державного регулювання сільського господарства та механізмів державного регулювання висвітлено в працях В. Амбросова, В. Андрійчука, В. Дієсперова, Ю. Луценка, Ю. Лузана, П. Макаренка, М. Маліка, В. Месель-Веселяка, Б. Пасхавера, І. Прокопи, П. Саблука, М. Федорова та ін. Стан держав-

ної підтримки тваринництва в Україні розкрито у працях таких науковців, як П. Березівський, П. Гайдуцький, А. Діброва, М. Дем'яненко, М. Ільчук, І. Михасюк та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Тваринництво — важлива галузь сільського господарства, значення якої визначається високою часткою у виробництві валової продукції, рівнем забезпечення населення ключовими продуктами харчування (молоком, м'ясом та яйцями), а промисловості — сировиною. Динаміка розвитку галузі характеризується негативними моментами — за останні 24 роки поголів'я сільськогосподарських тварин скоротилося майже в 4 рази. Так, якщо в 1991 році поголів'я худоби становило 57 млн голів та птиці — 243 млн голів, то в 2015 — 14,369 млн і 209 млн відповідно [11]. Зараз ситуація нормалізувалася, спад вдалося припинити. Сьогодні 40% обсягів м'яса і 75% молока, що реалізуються на внутрішньому ринку, виробляються домашніми господарствами та фермерами. Тому державна підтримка саме цієї категорії виробників

— першочергова задача держави, вирішення якої сприятиме не тільки допомозі бізнесу, а й вирішенню завдань забезпечення продовольчої безпеки, задоволення потреб населення в необхідних продуктах харчування, добробуту нації та нарощування експортного потенціалу України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Державне регулювання галузі тваринництва покликане збалансувати інтереси виробників, споживачів та держави, а державна підтримка — забезпечити достатній рівень рентабельності для розширеного відтворення, стимулювання виробництва, створення підґрунтя для стабілізації ситуації в галузі. Наразі виробники відчувають незавершеність процесу формування інституційно-правої бази регулювання їх діяльності, інформаційно-консультаційного забезпечення діяльності в частині надання повної інформації про ринкові ціни та способи отримання державної підтримки, інвестиційно-інноваційного клімату.

Аналізуючи досвід розвинутих країн, переважна їх більшість у різні часи зіштовхувалися із складними ситуаціями у розвитку аграрної сфери. Наприклад, для Японії та Німеччини, причинами стали наслідки війни, для Іспанії та Португалії — особливості політичної структури, специфіка історичного розвитку для Південної Кореї, Бразилії та Туреччини. Кожна країна шукала та розбудовувала свій власний шлях виходу з несприятливого економічного становища аграрної сфери. [5]. Світовий досвід вказує та те, що інструментарій державної підтримки постійно вдосконалюється з метою адаптації до потреб товаровиробників, держави та суспільства. Для України це неоціненний приклад досвіду, який дозволяє проаналізувати механізми державного регулювання аграрної сфери країн-лідерів, визначити ступінь ефективності діючих механізмів та інструментів державного регулювання; спроектувати системний підхід до розв'язання вітчизняної кризової ситуації. Наприклад, у країнах ЄС підтримка сільськогосподарського виробництва становить близько 55 % об'єднаного бюджету, або 1,7 % від ВВП [10]. Європейський Союз надає підтримку своїм фермерам у рамках Спільної аграрної політики (САП). За цією програмою встановлюється високий рівень внутрішньої ціни на конкретний продукт та паралельно (для вирівнювання ціни) аналогічний імпортований товар обкладається високим митом. Підтримувані ціни сприяють виробництву надлишкових обсягів різних видів сільськогосподарської продукції, які ЄС екс-

портує за низькими субсидованими цінами. Підтримувані ціни застосовують майже до всіх сільськогосподарських товарів, за винятком олійних культур і деяких видів незернових товарів [13]. Сумарні бюджетні витрати на розвиток аграрного сектора в країнах ЄС складають щорічно 80—100 млрд у. о.д. З цієї суми 30—35 % припадає на програми підтримки цін на внутрішньому ринку, 3—5% — витрати по реалізації регіональних структурних програм, 20—25 % — витрати по регіональних програмах підтримки аграрного сектора [10].

Великобританія і Ірландія на підтримку сільського господарства зі свого бюджету направляють відповідно — 15 % і 20 %, для порівняння в Казахстані — 18 %, у Білорусії — 20 %, в Азербайджані — 25 % [14]. За даними Міністерства фінансів України у витратах державного бюджету сільське господарство складає в динаміці останніх років 10 %. Ці видатки не можуть вирішити проблемні питання в усіх галузях сільського господарства України, але обґрунтований розподіл їх та цільове використання дасть змогу позитивно впливати на розвиток сільського господарства.

Міністерством сільського господарства Франції виділяються дотації на облаштування молодих фермерів від 50 до 100 тис. євро. Також слід зазначити, що урядом Франції ухвалені рішення, згідно з яким у торговельних мережах повинно продаватися не менше 50 % вітчизняних продуктів, що захищає французьких виробників продовольства [5]. У Франції особливо значний ступінь втручання державних органів у процеси розвитку АПК, де здійснюється суворий контроль за торговельною діяльністю сільськогосподарських кооперативів. Уряд країни зосереджує свою увагу на професійні об'єднання, завдяки яким фермери Франції створили власні канали просування продукції до кінцевого споживача [5].

Дуже жорсткий контроль за цінами на продовольчі товари здійснюється в Швеції. Ціни встановлюються Урядом і Парламентом. Така цінова політика є результатом узгодження інтересів як виробників так і споживачів [2].

Провідну роль в аграрній політиці Європейського Союзу займають продуктові програми, які за своєю суттю є надто складними і передбачають використання різних механізмів підтримки виробників окремих видів продукції тваринництва. Переважно застосовують механізми інтервенцій і прямих виплат у дохід фермерів. При такому підході інтервенційні ціни встановлюються нижче ринкових цін. Це характерно для виробників телятини і молока [3].

У США з розрахунку на одну ферму в середньому сума державних виплат за участь у державних програмах становить 20 тис. дол. на рік, при цьому на одну дрібну ферму в середньому припадає по 4 тис. дол., на велику (з середнім річним доходом більше 500 тис. дол.) — до 70 тис. дол. [11]. Так, якщо рівень підтримки сільського господарства, наприклад, у США у відсотках до валового внутрішнього продукту (ВВП) складає 0,9 %, то в Україні лише 0,12 %, або майже у 8 разів менше. Державні виплати на 1 га сільськогосподарських угідь у США в рази перевищують аналогічний показник по Україні [11]. Прямі бюджетні виплати товаровиробникам значною мірою здійснюються у поєднанні з державною ціновою політикою.

Сполучені Штати Америки мають найбільш розгалужену мережу державних і громадських організацій, що здійснюють цінове регулювання аграрного ринку. Цікавим є той факт, що сільське господарство США довгий час розвивалося без будь-якого регулювання цін урядом — поштовхом стало значне перевиробництво продукції. В Україні зараз існує дефіцит тваринницької продукції, проте цей факт не виключає, а навпаки підкреслює потребу в регуляторних діях з боку держави.

У США державна програма підтримки продукції тваринництва поширюється тільки на молочні продукти та не регулюються ціни на м'ясо (за винятком внутрішніх тарифів) [14].

Поряд з тим є країни, які майже не дотують своє сільське господарство. Австралія відмовилась від дотацій у 70-ті роки ХХ століття, а Нова Зеландія у 1984 р. Через 10 років виробництво сільськогосподарської продукції зросло на 40 %. На початку 80-х років у Чилі відмінили державні субсидії, а незабаром відбулося те, що називають "чилійським дивом" — національний дохід зріс у 6 разів, продуктивність сільського господарства — у 8 разів, а експорт — у 20 разів [6].

Розвитку галузі тваринництва в Україні сприятиме створення механізму державного регулювання, спрямованого на стимулювання підвищення якості продукції та зацікавленості у створенні й впровадженні інноваційних способів виробництва незалежно від розміру підприємства та його організаційно-правової форми власності. Основним напрямом повинен стати інноваційно-інвестиційний розвиток галузі. Вважаємо, що фінансова державна підтримка галузі тваринництва повинна існувати нарівні з іншими методами державного регулювання. Основним напрямом повинен бути стимулюючий характер виплат, а не компенсу-

ючий. Наразі такі важелі державного регулювання, як фінансове забезпечення наукових інновацій та капітальні інвестиції в тваринництво, можуть створити умови швидкого та ефективного розвитку підприємств з м'ясним напрямом виробництва, а виробництво молока у сільськогосподарських підприємствах є більш залежним від бюджетної підтримки.

ВИСНОВКИ

Зазначене дає підстави говорити, що сприятливі природно-кліматичні та земельні умови, наявність трудових ресурсів переконують, що тваринництво має великий потенціал в Україні. За наявності дієвих механізмів та інструментів державного регулювання є всі підстави вважати, що цей потенціал буде реалізовано.

Література:

1. Аграрна реформа в Україні / [П.І. Гайдучкий, П.Т. Саблук, Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров, М.Й. Малік, М.Я. Дем'яненко]; за ред. П.І. Гайдучького. — К.: ННЦ ІАЕ, 2005. — 424 с.
2. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / М.В. Присяжнюк, М.В. Зубець, П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров та ін. — К.: ННЦ ІАЕ, 2011. — 1008 с.
3. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції: монографія / Авт. кол.: Бетлій М. та ін.; за ред. О.М. Бородіної. — Ужгород: ІВА, 2006. — 496 с.
4. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку / [Пасхавер Б.Й., Шубравська О.В., Молдован Л. В. та ін.]; за ред. Б.Й. Пасхавера. — К.: НАН України; Ін-т екон. та прогнозув., 2009. — 432 с.
5. Економіка зарубіжних країн: навч. посібник. — Видання 4-е, перероб. та доп. / [Ю.Г. Козак, В.В. Ковалевський, С.Н. Лебедева, М.Є. Бикова, Н.С. Логвінова, О.В. Воронова]. — К.: "Центр учбової літератури", 2013. — 292 с.
6. Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери: наукова доповідь / За заг. ред. акад. НААН П.Т. Саблука. — К.: ННЦ ІАЕ; 2011. — 342 с.
7. Оцінка впливу Угоди про асоціацію / ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України: наукова доповідь / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця, чл.-кор. НААН України, д-ра екон. наук Т.О. Оасташко, чл.-кор. НАН України, д-ра екон. наук Л.В. Шинкарук; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозув. НАН України". — К., 2014. — 102 с.

8. Соціоекономічний розвиток сільського господарства і села: сучасний вимір / [О.М. Бородіна, І.В. Прокопа, В.В. Юрчишин та ін.]; За ред. д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України О.М. Бородіної; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. — К., 2012. — 321 с.

9. Соціально-економічні засади розвитку сільських територій (економіка, підприємництво і менеджмент): монографія / [Малік М.Й., Кропивко М.Ф., Булавка О.Г. та ін.]; За ред. М.Й. Маліка — К.: ННЦ ІАЕ, 2012. — 642 с.

10. Статистичні дані Євростату [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init1&language=en&pcode=tps00002&plugin=1>

11. Статистичні дані Національного агропорталу Латифундист [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.latifundist.com>

12. Стратегічні напрями розвитку підприємництва і кооперації в сільському господарстві на період до 2020 року / [Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, В.М. Заяць та ін.]/ За ред. М.Й. Маліка. — К.: ННЦ ІАЕ, 2013. — 50 с.

13. Формування зони вільної торгівлі між Україною та країнами-членами ЄС і можливі наслідки для аграрного сектору / [Кваша С.М., Власов В.І., Кривенко Н.В., Духницький Б.В. та ін.]/ За ред. С.М. Кваши. — К.: ННЦ "ІАЕ", 2014. — 58 с.

14. Юрчишин В.В. Сучасні аграрні перетворення в Україні / В.В. Юрчишин. — К.: НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозув. НАНУ". 2013. — 424 с.

References:

1. Hajduts'kyj, P.I. Sabluk, P.T. Lupenko, Yu.O. Mesel'-Veseliak, V.Ya. Fedorov, M.M. Malik, M.J. and Dem'ianenko, M.Ya. (2005), *Ahrarna reforma v Ukraini* [Agrarian reform in Ukraine], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.

2. Prysiazhniuk, M.V. Zubets', M.V. Sabluk, P.T. Mesel'-Veseliak, V.Ya. and Fedorov, M.M. (2011), *Ahrarnyj sektor ekonomiky Ukrainy (stan i perspektyvy rozvytku)* [The agricultural sector of the economy Ukraine (state and prospects of development)], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.

3. Betlij, M. (2006), *Ahrarnyj sektor Ukrainy na shliakhu do ievrointehratsii: monohrafiia* [The agricultural sector of Ukraine towards European integration], Uzhhorod, Ukraine.

4. Paskhaver, B. J. Shubravs'ka, O.V. and Moldovan, L. V. (2009), *Vyklyky i shliakhy ahroprodovol'choho rozvytku* [The challenges and ways of agri-food development], NAN Ukrainy; In-t ekon. ta prohnozuv., Kyiv, Ukraine.

5. Kozak, Yu.H. Kovalevs'kyj, V.V. Lebedeva, S.N. Bykova, M.Ye. Lohvinova, N.S. and Voronova, O.V. (2013), *Ekonomika zarubizhnykh krain* [Economy of foreign countries], "Tsentruchovoi literatury", Kyiv, Ukraine.

6. Sabluk, P.T. (2011), *Orhanizatsijno-ekonomichna modernizatsiia ahrarnoi sfery* [Organizational and economic modernization of the agrarian sphere], NNTs IAE; Kyiv, Ukraine.

7. Hejts, V. M. Oastashko, T. O. and Shynkaruk, L. V. (2014), *Otsinka vplyvu Uhody pro asotsiatsiiu/ZVT mizh Ukrainoiu ta YeS na ekonomiku Ukrainy* [Assessing the impact of Association Agreement / FTA between Ukraine and the EU on Ukraine's economy], DU "In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy", Kyiv, Ukraine.

8. Borodina, O.M. Prokopa, I.V. and Yurchyshyn, V.V. (2012), *Sotsioekonomichnyj rozvytok sil's'koho hospodarstva i sela: suchasnyj vymir* [Socioeconomic development of agriculture and villages: current measurement], NAN Ukrainy; In-t ekon. ta prohnozuv, Kyiv, Ukraine.

9. Malik, M.J. Kropyvko, M.F. and Bulavka, O.H. (2012), *Sotsial'no-ekonomichni zasady rozvytku sil's'kykh terytorij (ekonomika, pidpriemnytstvo i menedzhment)* [Socio-economic bases of rural development (economy, business and management)], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.

10. Eurostat (2016), "Statistical data", available at: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init1&language=en&pcode=tps00002&plugin=1> (Accessed 20 June 2016).

11. National Agri-portal Latifundists (2016), "Statistical data", available at: <http://www.latifundist.com> (Accessed 20 June 2016).

12. Lupenko, Yu.O. Malik, M.J. and Zaiats', V.M. (2013), *Stratehichni napriamy rozvytku pidpriemnytstva i kooperatsii v sil's'komu hospodarstvi na period do 2020 roku* [The strategic directions of development of entrepreneurship and cooperation in agriculture for the period 2020], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.

13. Kvascha, S.M. Vlasov, V.I. Kryvenko, N.V. and Dukhnyts'kyj, B.V. (2014), *Formuvannia zony vil'noi torhivli mizh Ukrainoiu ta krainamy-chlenamy YeS i mozhyvi naslidky dlia ahrarnoho sektoru* [Formation of a free trade zone between Ukraine and the EU member states and the possible consequences for the agricultural sector], NNTs "IAE", Kyiv, Ukraine.

14. Yurchyshyn, V. V. (2013), *Suchasni ahrarni peretvorennia v Ukraini* [Modern agrarian reforms in Ukraine], DU "In-t ekon. ta prohnozuv. NANU", Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 18.07.2016 р.